

gati nagyvárosaiban a villamosvezető ki-nyitotta volna a késve érkező és a jármű után magassarkúban loholó nő számára az ajtót, kivéve Budapestet, ahol ez a villamosvezető simán és kajánul elhajt, anélkül, hogy megismernénk legalább utalásszerűen annak a kontextusát, ami- ben egy ilyen helyzet létrejön (például, hogy létezik ez a végtelenül frusztrált vil- lamosvezető), nem beszélve a „Nyugaton minden sokkal jobb” sztereotip és bináris kódokat kijátszó tanulságról. Vagy a *Holland süti* című novellában, ahol a propa- gandától megszédített vidéki házaspár csuklóból és zsigerből gyűlöli a menekül- teket, pedig azok valójában csak kissé hippí, de egyébként kedves és mosolygós, az őket rossz szemmel néző idős házasa- párt sütivel kínáló holland turisták.

Éppen ezért tett nagyon jót az új kö- tetnek, hogy a két műfaj ötvözetéből szü- lettek a novellák, ez terjedelemben és írástechnikában is nagyobb teret biztosít- tott. Mégis vannak nagyon forgatókönyv- szerű megoldások. Nem is véletlen, hogy remek kisfilmek készültek az elbeszélés- sekből, hiszen emellett nagyon erős az at-

moszférájuk, sokszor ez hivatott ellensú- lyozni az ötletszerűséget. A tizenhat tör- ténet nagyon emlékeztet Pálfi György *Szabadesés* című, hét lakás történetét el- mesélő filmjéhez, ahol az egymás alatti hét emeleten elhelyezkedő otthonokban élő hétköznapi emberek látszólag hétköz- napi történeteit ismerjük meg – a min- dennapiságukban abszurd és drámai vilá- gokat. Vagy Pedro Almodóvar spanyol filmrendező, forgatókönyvíró *Eszeveszett mesék* című hat történetet feldolgozó szkeccsfilmjéhez, ahol szintén teljesen átlagos figurák hétköznapi helyzetéből kerekedik ki valami rendkívül tragikus, miközben a karakterek hitelesek, emberi- ek, a dramaturgia nagyon jó, és persze ne- vetünk, hogy aztán hirtelen ránk zuhan- jon a cseppet sem vidám felismerés nyo- masztó családi és társadalmi viszonyok- ról, erőszakról, a hatalom működéséről.

„A nyelv hatalom” – hangzik el a *Pár- ducpompa Táncol a nyelv a fürdőszobában* című nyitószövegében. A *Fehér farkas* egyes darabjai valóban élnek ezzel a hata- lommal, és ellenszerűl szolgálnak a nyelv- telenséggel és a szégyennel szemben.

KOLOZSVÁRI ÍRÓI EGYESÜLETEK ÉS IRODALMI LAPOK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN Irina Petraș (szerk.): *Filiala Cluj al Uniunii Scriitorilor 1949–2019*

■ A Romániai Írószövetség kolozsvári egyesülete idén ünnepli fennállásának hetvenéves évfordulóját. Ez alkalomból jelent meg Irina Petraș szerkesztésében a tanulmányokat, visszaemlékezéseket és interjúkat tartalmazó kötet, amelyik al- címében az *Almanahul Literar* (a jelenlegi *Steaua*) folyóirat történetét is ígéri.

A bevezető tanulmányban az íróként, irodalomkritikusként, fordítóként és szer- kesztőként is számon tartott Irina Petraș, a kolozsvári egyesület elnöke foglalja össze a szervezet alapításának körülmé-

nyeit, történetének legfontosabb állomá- sait és jelenlegi céljait. A kötet annak a tö- rekvésnek a jegyében született meg, amit Irina Petraș már 2005-ben, elnöki mandá- tumának kezdetekor megfogalmazott: szükség van a múlt eseményeinek rend- szerezett dokumentálására, a történelmi emlékezet ápolására, archívumok készíti- sére és ezek naprakész adatokkal történő kiegészítésére. Elsőként a kolozsvári kötő- désű írok arcképcarnokát tartalmazó, *Clujul literar: 1900–2005 (Kolozsvári iro- dalmi élet 1900–2005)* című kötet jelent

meg 2005-ben, majd ezt számos egyéb hasonló jellegű kiadvány követte, közöttük az idei évfordulós kötet is.

A bevezető tanulmányból tudhatjuk meg, hogy a Romániai Írószövetség kolozsvári fiókszervezete 1949 tavaszán alakult, az *Almanahul Literar* folyóirat első számát pedig ugyanazon év decemberében adták ki. A szervezet első székhelye a Jókai (mai Napoca) utca 2. szám alatt működött. Irina Petraş megemlíti azt is, hogy az 1945-ben alapított Romániai Magyar Írók Szövetsége ekkor már közel négyéves múltra tekintett vissza, és az új írószervezet a magyar és román szervezetek összevonásával, gyakorlatilag a művelődési élet központosítása révén jött létre. Az egyesített szervezetben a tagok többsége eleinte még magyar nemzetiségű volt, kezdetben a hivatalos iratokat is magyar nyelven szövegezték, és utólag fordították azokat románra. A kolozsvári fiók az országos szervezet legjelentősebb részlegének számított még az ötvenes évek végén is, amikor tagjai két román nyelvű (*Tribuna*, *Steaua*) és négy magyar nyelvű (*Utunk*, *Korunk*, *Napsugár*, *Dolgozó Nő*) folyóiratnál dolgoztak. A szervezet első elnöke 1949-ben Nagy István, őt követi a sorban Ion Brad, D. R. Popescu, Ion Vlad, Liviu Petrescu, Constantin Cubleşan, majd 2005-től Irina Petraş.

A korabeli sajtóból fény derül arra is, hogy az új alakot öltő Írószövetség meghatározott feladata az irodalmi életnek az ideológiai elvárások alapján történő megszervezése, ennek részeként a szocialista realizmus alkotói modelljének terjesztése. Ennek érdekében a szervezet jelentős anyagi támogatásban részesül: saját folyóiratokkal rendelkezik, létrejön az pénzügyi forrásokat biztosító Irodalmi Alap, a tagok alkotótáborokban dolgozhatnak, és ingyen pihenhetnek az írószövetségi nyaralókban. Az állami támogatásért cserében viszont az íróknak fel kell adniuk alkotói szabadságukat, és csatlakozniuk kell a hivatalos platformhoz, egy pontosan körvonalazott paktum részeként. A tudományos, irodalmi és művészeti tevékenység ösztönzéséről szóló 1949-es törvényrendelet éppen ennek a megszövegezett formája. A törvény szerint jutalomban részesülnek az írók, irodalomtudósok, műkritikusok és publicisták, tehát azok az alkotók, akik harcolni

hivatottak az „új kultúráért, a tömegek kultúr színvonalának emeléséért”. Az állami támogatás tehát biztosított, s ezután „az alkotó írókon és tudósokon a sor, hogy bebizonyítsák, méltók arra a megkülönböztetett figyelemre és szeretetre, amivel a munkásosztály, [...] a Párt, valamint a kormány elhalmozza őket”. (*Új ösztönzés a tudósoknak, íróknak, művészeknek*. Romániai Magyar Szó, 1949. január 31.)

Erről az időszakról szólva Irina Petraş megemlíti, hogy az ideológiának alávetett nyelvezet mögött az íróknak és szerkesztőknek sikerült megkerülniük a propaganda szövegeit, és ténylegesen értékes irodalmi projekteket is meg tudtak jeleníteni műveikben.

A kötetben az Írószövetség és az irodalmi folyóiratok történetének összes jelentős időszaka és eseménye megjelenik, az 1949-től számított korfordulótól kezdve egészen napjainkig. Az első rész az írószervezet múltjáról szóló írásokat gyűjti össze. Ebben a részben jelenik meg a Ion Braddal készített interjú, amely elsősorban az 1953–1955 közötti időszakot eleveníti fel, amikor a kolozsvári írószervezet titkári teendőit látta el. Ezt követi Ion Brad visszaemlékezése az 1981-es bukaresti gyűlésről, amely D. R. Popescut választotta az országos írószervezet élére. Ion Vlad és Constantin Cubleşan írásai után az értelmiségi élet kolozsvári színhelyei kelnek életre: a korabeli New York Kávéház (a későbbi Continental Szálló), a politikusok, művészek és írók kedvenc találkozóhelye, valamint az *Tribuna* szerkesztősége mellett levő Arizona kávézó, az irodalmi viták hagyományos színhelye.

A második részben az kolozsvári írószervezet folyóiratai kerülnek előtérbe. A *Steaua* folyóirat korábbi főszerkesztőjével, Aurel Răuval készített interjú után következnek Petru Poantă, Mircea Tomuş, Virgil Mihaiu és Mircea Popa visszaemlékezései a *Steaua* és a *Tribuna* folyóiratokról. Igazi csemege, hogy a kiadvány szövegűen közli azokat a köszöntőket, amelyeket a *Steaua* 25 éves fennállása alkalmából küldött annak idején Constantin Noica, Mircea Zăciu, Nicolae Manolescu és Marian Papahagi.

Ugyanebben a részben jelenik meg Cseke Péter tanulmánya az 1949 után kiadott kolozsvári magyar irodalmi lapokról. Habár a magyar irodalmi élet egyes

emlékei máshol is megjelennek a kötetben, a tanulmány jelentősége, hogy hangsúlyossá teszi a magyar jelenlétet a kiadványban, kitérve a kolozsvári irodalmi élet összes fontos mozzanatára. A tanulmányból megtudjuk, hogy a Romániai Magyar Írók Szövetségének alakuló ülése 1945 márciusában zajlott Kolozsváron, amikor Nagy Istvánt választották a szervezet élére. A magyar irodalmi lap terve is hamarosan szóba került, azonban az engedélyezésére még várni kellett, így az *Utunk* folyóiratot a hadifogságból hazatért Gaál Gábor indította el 1946 májusában.

A második világháború utáni kor szellemét idézik a tanulmány által említett események: az „új írói szövetkezés” gondolata 1947 tavaszán, egy bukaresti magyar–román írótalálkozó során vetődött fel. Itt indítványozták először a Romániai Írók Szövetségének megalakítását, amely egységes szervezetben vonná össze a nemzetiségek szerint tagolt írószövetségeket. Az újonnan létrejött írószervezet kolozsvári fiókjának életéről szólva Cseke Péter felidézi Kántor Lajos gondolatait, aki szerint a hatvanas évek elejének-közepének írószövetségi összefüggéseit „a hivatalos tekintélyt továbbra is Nagy István jelentette. [...] A helyzet akkor kezdett változni, amikor a *Steaua*-főszerkesztő Aurel Rău költő mellé olyanok kezdtek bekerülni a kolozsvári román irodalmi életbe, mint [...] Dumitru Radu Popescu, a *Tribuná*hoz a szintén prózaíró Vasile Rebreanu és Augustin Buzura. [...] Velük mi, a magyar Forrás is hovatovább hangadók lettünk, Lászlóffy Aladárral, kevésbé később Szilágyi Istvánnal – a néhány évvel előttünk járó Szabó Gyulával.”

Ezt követően Cseke Péter tanulmánya a magyar irodalmi lapok történetét mutatja be. A rövid életű *Irodalmi Almanach* helyét a marosvásárhelyi *Igaz Szó* vette át 1953-ban. „Negyvennégy évfolyamával az *Utunk* a leghosszabb életű romániai magyar irodalmi lap. A sajtó- és irodalomtörténészek – az ideológiai-politikai szemléletváltásoknak megfelelően – több történeti periódust is elkülönítenek elemzéseikben” – írja a szerző. És való igaz, hogy az *Utunk* története kapcsán végigkövethetjük a romániai kommunista diktatúra irodalomirányítási rendszerének különböző időszakait: a kezdeti pluralizmustól

az 1940-es évek végén beköszöntő dogmatikus osztályharcos szellemig, a magyarországi forradalom utáni megtorlások időszakától a Forrás-nemzedék színrelépéséig, egészen az 1989-es rendszerváltásig.

A *Korunk* közművelődési szemle és a *Napsugár* gyermeklap a magyarországi forradalom előszelének hatására indult alkudozások révén indulhatott el 1957-ben. A forradalom leverése után viszont a fokozott ellenőrzés légkörében már egyértelmű elvárásként mutatkozott meg a hatalommal szembeni hűség kinyilvánítása. A kultúra terén viszont olyan típusú nyitást kíséreltek meg a *Korunk* szerkesztői, amely ideológiai szinten az enyhülés szöveget példájával volt alátámasztható. Az *Utunk* és a *Korunk* kapcsolatáról szólva Cseke Péter tanulmánya Kántor Lajost idézi: „az *Utunk* elsősorban szépirodalmi jellegű volt, másfajta szövegeket kevésbé vállalt, és bár abban az időben a *Korunk*ban is eléggé jelentős volt a szépirodalom, emellett ideológiai, szociológiai, filozófiai tanulmányok, társadalom- és természettudományos munkák is szépszerével megjelentek, amelyek az *Utunk*ba nemigen kerültek be.”

Az 1968-ban induló háromnyelvű kolozsvári egyetemista lap, az *Echinox* érdekes színfolt a romániai művelődési életben. Az *Echinox* történetét rekonstruáló László Szabolcs úgy fogalmaz, hogy „egyedülálló jelensége a romániai összkultúrának: különlegessé teszi egyrészt az, hogy mindig többnyelvű formája volt (hajdan román, magyar és német, ma csupán román és magyar), másrészt pedig az, hogy (diáklap lévén) létmódját állandóan az átmenetiség és a folytonos változás jellemezte”.

Cseke Péter tanulmánya kitér a rendszerváltás utáni irodalmi lapokra is. A *Jelenlét*, a Romániai Írók Szövetsége által kiadott ifjúsági lap első száma 1990 januárjában jelent meg, és a kiadvány következő év tavaszáig élt. Az *Utunk* folytatásaként megjelenő *Helikon* az erdélyi magyar irodalom jelentős fórumává vált az 1990-es években. Az elismert szerzők mellett a folyóirat a fiatal tehetségeket is felkarolta, valamint a kultúrák közötti párbeszéd szellemében számos román szerző írásait is megjelentette. Az 1995-ben induló *Előretolt Helyőrség* az azonos nevű alkotói műhely nyomvonalán jelent meg, könyv-

sorozatukkal és számos irodalmi rendezvényükkel „új, fiatalos jelenlétet hozott az erdélyi magyar irodalomba”.

A kötet harmadik része a kolozsvári irodalmi életnek a rendszerváltás utáni időszakát veszi számba. Horia Bădescu tanulmánya a Lucian Blaga Kulturális Egyesület és a hozzá kötődő nemzetközi fesztivál történetét idézi fel. Elena Abrudan a kolozsvári írókat bemutató videoprojektről ír, melynek anyaga nyomtatott

formában is megjelent. Ugyanebben a részben mutatják be a 2000-es évek elején megjelent *Mișcarea Literară* és *Nord Literar* című művelődési folyóiratokat, valamint a beszercei, máramarosi és szilágysági irodalmi életet. A kötet végén egy kronológia is található, amely a nyomdászat erdélyi megjelenésétől (1528–1530) követi végig az erdélyi irodalmi eseményeket egészen napjainkig.

Győrffy Gábor

SZÁZ ÉV ERDÉLY MŰVÉSZETTÖRTÉNETÉBŐL

Murádin Jenő: *A biedermeiertől az avantgárdig.* Tanulmányok, esszék

■ Művészettörténet-írásunk doyenje, Murádin Jenő, több mint félszáz kötet szerzője az utóbbi években összegzésre törekszik. Indokolja is ezt a 2017-ben megünnepeelt 80. születésnap. Akkor beszélgetőfüzete jelent meg Szücs György szerkesztésében, amelyben pályafutásáról vall. E vallomás egy részlete a most megjelent kötet hátsó borítóján is olvasható. Arról a céltudatos felkészülésről szól, ahogyan az *Igazság* című napilap szerkesztőjeként az 1960-as évek közepétől naponta „munkaidejét” az Egyetemi Könyvtárban töltötte, s valamennyi elérhető kolozsvári napilapból, folyóiratból kijegyzetelte a művészettörténeti vonatkozású írásokat, híradásokat. Ez a gazdag bibliográfia mindmáig munkássága alapját képezi. Utóbb aztán levéltári kutatással, szakirodalommal, interjúkkal egészítette ki anyagát, s így születtek adatgazdag művészeti monográfiái. Az összegzés egyik lépése volt 2016-ban az erdélyi magyar művészeti irodalom 1867–1989 közötti bibliográfiájának a közzététele két kötetben. Válogatott művészettörténeti írásait 2013-ban adta közre *Függőhidak* címmel. Nyolcvanhat tanulmány, pályarajz, reflexió olvasható a 600 oldalas kötetben. Külön összefoglalta Kolozsvár képzőművé-

zetének a 19–20. századi történetét is 2011-ben. Mindegyik kötete egyben album is. Jó minőségű papíron szebbnél szebb művészi alkotások illusztrálják őket.

Az összegzés mellett Murádin Jenő továbbra is alkot, írja esszéit, reflexióit. Ennek bizonyossága legújabb kötete, mely a *Függőhidak* megjelenése óta született írásainak gyűjteménye. Mint a cím is jelzi, a biedermeier korszak művészetétől az avantgárd művészek jelentkezéséig terjedő időszakra vonatkozó dolgozatokat olvashatunk. Fő kutatási területének különben az 1867-től kezdődő és az 1940-es évekig tartó időszakot tekinti. Egy helyen vallomást is tesz, hogy bár feldolgozza a historikus-akadémista művészetet, „meszesemenően jobban kedveli” az „újító szellemű műveket, különösen a 20. század első felének avantgárdját”. Itt is vallja, amit előző gyűjteményes kötete címébe iktatott, hogy a kutató feladata az anyaországi művészethez, az ottani fősodráshoz kapcsolódó függőhidak kimutatása a peremvidék művészetében.

A kötet az *Előljáró sorokon* kívül 19 írást tartalmaz. Többségük egy-egy ma már alig számon tartott művész életpályáját rajzolja meg, vagy ismertebb művész pályafutásához nyújt adalékot. Néhány